

15 november 2023

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Ad en dan... (niet de Bachelor...)

1 Inleiding

Vorige week keken we naar de leerweg naar de Ad die loopt via een periode met studeren in een bacheloropleiding. Daarbij is gemeld dat er al een behoorlijk lang wordt gewerkt aan de wijze waarop de leerweg naar de Bachelor via het Ad-getuigschrift loopt. Een van de uitgangspunten die men graag landelijk in een doorstroomkader ziet opgenomen, is dat bij een inhoudelijk verwante doorstroom het geheel nominaal vier jaren in beslag neemt¹. Maar dan moet wel onomstotelijk bij de betrokken opleidingen duidelijk zijn wat onder 'inhoudelijke verwantschap' dient te worden volstaan.

Als dat het geval is, kan men daarmee zonder meer invulling geven aan hetgeen in de wet staat: *"In de onderwijs- en examenregeling van de associate degree-opleiding wordt beschreven welke mogelijkheden er zijn voor een aan de instelling afgestudeerde met een graad Associate degree om door te stromen naar een bacheloropleiding."* De communicatie over de doorstroommogelijkheden wordt hiermee volledig bij het Ad-management gelegd. Dat geldt uiteraard ok voor de Ad-examencommissie als men in het Ad-programma rekening wil houden met het gaan doen van een aanvullend bachelorprogramma. Men moet als Ad-managers elk jaar simpelweg op zoek naar collega's van mogelijk verwante bacheloropleidingen, binnen de eigen instelling en misschien ook wel elders in de regio of in het land, om sluitende afspraken te maken, te vernieuwen of wellicht af te bouwen. Die afspraken moeten bovendien voor een flink aantal jaren geldig zijn, om te voldoen aan de beloften die aan a.s. studenten worden gedaan.

In de wet staat dus niet dat er een soort formele inspanningsverplichting is voor de hogescholen om bij een inhoudelijke doorstroom te zorgen voor die vierjarige route. Dat zal ook niet gebeuren omdat er geen sluitende definitie van 'verwant' is te geven² en tevens niet omdat de Ad- en bacheloropleidingen zelfstandig hun programma's moeten kunnen aanpassen. Ze hoeven dus geen rekening met elkaar te houden. Natuurlijk kan een hogeschool hiervoor een intern beleid hebben en een eigen kader hanteren, maar hiermee zal de overheid zich echt niet gaan bemoeien.

In dit nummer kijken we toch meer weer eens naar mogelijk aanvullende alternatieven voor deze Ad-Bachelorroute, zijnde wat te doen na de Ad. Er komen naar verwachting in het komende jaar allerlei 'toekomstverkenningen' aan de orde, dus ja, dit kan altijd worden meegenomen.

2 In het algemeen dus...

Voor de goede orde moet toch wel even vermeld dat de examencommissies de hoofdrolspelers in de afspraken over en weer zijn, binnen de vormgeving van de samengestelde leerweg.

¹ We hebben het over jaren en niet studiepunten. Er is nog nergens in de wet opgenomen dat het programma Ad-Bachelor (minimaal) 240 studiepunten dient te omvatten. Dat is vooral van belang omdat er constructies mogelijk zijn waarbij het effectief 210 studiepunten betreft, met het meenemen van 30 Ad-punten naar het resterend bachelorprogramma. Dat kan omdat de examencommissies van de Ad en Bachelor los van elkaar functioneren, en de bachelorcommissie kan bepalen waarvoor vrijstellingen zijn te geven, bijvoorbeeld voor een minor van 30 studiepunten in de hoofdfase van de bacheloropleiding. Iets om toch als OCW nog een keer in ogenchouw te nemen, lijkt ons.

² De ouders onder ons weten nog wel dat aan het eind van de vorige eeuw toenmalig minister Ritzen merkte dat wel heel veel hbo-opleidingen een verkorte route voor mbo'ers aanboden – op basis van wat toen verwantschap werd genoemd. Hij legde in de wet vast dat in die gevallen een driejarige hbo-route verplicht was, met alle randvoorwaarden van dien. Die regelgeving heeft het maar een paar jaren uitgehouden... juist vanwege de onhoudbaarheid ervan door de dynamische aanpassingen aan beide kanten van de aansluiting.

Men moet de eigen opleiding bewaken als het gaat om de leeruitkomsten, als een primaire taak. Daarnaast kan bij de Ad rekening worden gehouden met een voorzetting in de Bachelor, en aldaar kan worden gezien hoe het aanvullend bachelorprogramma eruit kan zien. Er is altijd sprake van een bepaalde speelruimte – geen vrije ruimte te noemen aangezien het gehele programma in dienst staat van het opleidingsprofiel³. Daarmee kan worden gezien hoe er toch een soepel geheel valt te componeren.

3 Andere opties bekeken na de Ad

Er wordt steeds vaker geroepen om meer flexibiliteit binnen het systeem voor het hoger onderwijs. Zo is de Ad-opleiding het hbo binnengeslopen om nu tot een duidelijk succesnummer uit te groeien. Maar de overheid heeft dit nog steeds niet aangegrepen om te zoeken naar mogelijkheden die met de Ad sterk zijn gegroeid. Het alleen maar opnemen in de wet en daarbij met de Bachelor vergelijkbare kaders te gebruiken betekent dat er allerlei kansen worden gemist om de twee parallelle leerroutes in het hbo volledig uit te nutten.

Een van de regels die in Nederland wordt gehanteerd als gaat om het als individu mogen studeren met het betalen van 'wettelijk collegegeld', in samenhang trouwens met de bekostiging door de overheid, is dat iedereen één Ad, één Bachelor en één Master onder die conditie mag volgen. Er zijn wat uitzonderingen (onderwijs, zorg), maar het gaat nu even om het principe van deze ordening. Dat heeft te maken met de gedachte dat men wel steeds een stap in de hoogte mag zetten maar niet in de breedte. Met alleen de Bachelor en de Master in het stelsel was dat heel erg goed voorstelbaar. Maar met de Ad kennen we twee mogelijkheden om de graad Bachelor te verwerven. Dit betekent dat de overheid die verticale ordening nog eens goed onder de loep mag nemen, als het gaat om het 'verheffen' van de bevolking.

Tevens sluit het prachtig aan bij het streven van de minister om meer jongeren naar het mbo te krijgen, ook vanuit het havo en zelfs het vwo. Een dergelijke horizontale stap is niet echt voorstelbaar en dus zou de overheid in dat opzicht consequent moeten zijn. Zo is de Ad-opleiding ook sterk op het werkveld gefocust. Daarmee kan flink worden 'gespeeld'. Daarom hier een aantal gedachten voor de flexibilisering, met de Ad als aangrijpingspunt.

3.1 Optie: Ad en niet-verwant doorstromen: twee verschillende Ad's na elkaar doen

In het hbo heeft men het nu vooral over de verwante doorstroom na de Ad. Hierboven is daarover al het een en ander meegedeeld. Maar voor de nieuwe Ad-adepten onder de lezers: Het is zo dat de Ad er mede is gekomen om tegemoet te komen aan degenen die aan een bacheloropleiding begonnen en halverwege al het gevoel hadden dat het inslaan van een andere richting beter zou zijn. Maar stoppen is dan niet handig, om allerlei financiële redenen. Het enige alternatief is om de gehele opleiding eerst maar af te maken. Echter, het dan weer met een andere bacheloropleiding beginnen is op zich een prima optie maar in de praktijk gewoon niet haalbaar.

Deze studenten zouden gebaat zijn met eerst de Ad te doen, om daarna over te stappen naar een andere, mogelijk totaal niet verwante bacheloropleiding. Dat kan, ook met het behoud van het recht op het betalen van het wettelijk collegegeld. Maar in het meest gunstige geval wordt het een aanvullend programma van drie jaren, maar misschien ook wel een langer traject.

Het is aan die persoon om die keuze te maken. Echter, het kan in zo'n geval best handig zijn om eerst weer in die andere hbo-richting een Ad-opleiding gaan doen. Dat kan wellicht in minder dan twee jaren, maar het toch maar volledig doorlopen van het programma is mogelijk helemaal niet verkeerd, om ook van die Ad allerlei 'kneepjes onder de knie te krijgen'. Het betekent dat er aan het eind van dit traject een mooie cross-over tot stand is gekomen.

Even zakelijk bekeken, als dit toch mogelijk zou kunnen worden gemaakt.

- In principe betekent dit dat de persoon vervolgens in principe instellingscollegegeld betaalt als hij of zij een bacheloropleiding wil gaan doen.

---

³ Er kan met een hbo-bacheloropleiding naar een wo-masteropleiding doorgestroomd. Ook daarbij wordt over en weer gezien wat de soepelste koppeling kan zijn. Een hogeschool mag best een programma aanbieden waarmee de student op de wo-masteropleiding wordt voorbereid, maar het moet dan wel extra-curriculair gebeuren – zoals OCW een aantal jaren geleden in een brief aan de CvB's heeft laten weten. Ergo, een 'academische hbo-minor' met dat doel is in de context van de wet en het kwaliteitszorgkader niet mogelijk.

- Een nuancering in dat geval kan zijn dat als het traject met twee Ad's minder dan vier jaren heeft gekost, het recht op wettelijk collegegeld nog een jaar bestaat. Daarbij wordt rekening gehouden met het feit dat instellingen in principe vier jaren bekostiging ontvangen. Zo lopen beide zaken prima samen op.
- Uiteraard kunnen er uitzonderingen zijn als het gaat om Ad-opleidingen rond de zorg of het onderwijs. Maar dat is allemaal verder uit te werken.

Een paar duidelijke kanttekeningen hierbij:

- Er kan door iemand met een Ad op zak ook worden gekozen voor een niet-verwante bacheloropleiding, om weer in het eerste jaar te beginnen, met het betalen van het wettelijk collegegeld. Hij of zij kan opteren voor het alleen maar doen van de eerste twee jaren, om daarna 'uit de opleiding te stappen'. Dat betekent wel dat alle eventuele ondersteuning in die twee jaren dient te worden terugbetaald omdat de bacheloropleiding niet is afgerond. Dat zou overigens ook in de huidige situatie gelden als er twee Ad's na elkaar worden gedaan aangezien bij het kwijtschelden van bepaalde overheidsondersteuning alleen de eerste Ad wordt meegenomen.
- In het verlengde daarvan zou deze persoon na die twee jaren van de Bachelor zich kunnen inschrijven bij de daarmee verwante Ad-opleiding – zoals is beschreven in de vorige nieuwsbrief - en mogelijk met het betalen van instellingscollegegeld in een duidelijk kortere tijd aldus een tweede Ad kunnen behalen. Mocht dit allemaal in deeltijd gebeuren, dan kan een mogelijke werkgever een steentje bijdragen.
- Indien deze opzet zoals we die voorstellen als een formele leerweg in de wet opgenomen, betekent het voor de betrokkene dat er na twee Ad's te hebben gedaan nog wel een bacheloropleiding kan worden gevolgd. Maar dan dient er eigenlijk instellingscollegegeld te worden betaald, om het principe van vier jaren bekostiging in stand te houden. Het is een keuze die aldus door iemand met dit allemaal in het achterhoofd moet worden gemaakt.
- Maar er wordt hierbij niet gekeken naar de totale lengte van de leerlijn met beide Ad's na elkaar, net als dat geldt voor de leerroute Ad-Bachelor die meer dan vier jaren mag vergen. Dus als de eerste Ad in drie jaren is afgerond mag voor de tweede Ad weer twee of meer jaren worden gebruikt. De hogeschool zal niet altijd blij zijn met leerroutes van meer dan vier jaren, met Ad-B en Ad-Ad, maar dat is inherent aan het systeem en het stelsel.

3.2 Optie: Ad en certificaten behalen – direct erna 'specialisatie' – werken en leren...

Veel van de Ad'ers, zeker als ze al een mbo-diploma hebben behaald, opteren na het afronden van de opleiding voor een baan, het ondernemerschap of een andere vorm waarbij de verkregen competenties kunnen worden ingezet. Wat vervolgens kan gaan spelen is dat er geen belangstelling is om door te gaan voor de graad Bachelor, ook niet binnen afzienbare tijd, kijkend naar het deel van het werkveld waarbinnen ze aan de slag gaan. Maar wat wel duidelijk kan worden, is dat in de eerste jaren van de loopbaan een vorm van specialisatie een duidelijke meerwaarde heeft, ook voor de persoon zelf, gelet op de motivatie om in een specifieke werkveldsector rond te lopen.

Het zou in dit geval mogelijk moeten zijn om de mogelijkheid om het recht om na de Ad tegen betaling van het wettelijk collegegeld een bacheloropleiding (ook geheel...) te gaan doen, om te zetten in een persoonsgeboden studiepakket (PSP). Dit zou er als volgt uit kunnen zien:

- Het PSP is gebaseerd op een 'resterend' aantal studiepunten nl. bijvoorbeeld 120 als de Ad in twee jaren is behaald en 60 in het geval de betrokkene drie keer ingeschreven heeft gestaan. Maar dit kan nader worden bepaald, als er een model voor wordt ontwikkeld.
- De studiepunten (en dus het budget erbij) kunnen vervolgens in de komende drie jaren worden besteed bij een hogeschool voor het volgen van onderwijsseenheden, zoals dat ook is gebeurd binnen de pilots voor flexibilisering. De keuze is aan de student om samen met die instelling een persoonlijk studieplan op te stellen, steeds voor een jaar. Daarbij gaat het om onderwijsseenheden die een verdieping en/of verbreding van de Ad-opleiding vormen, als zodanig voortbouwend op de kern daarvan. Daarmee wordt een vorm van specialisatie bereikt, met o.a. certificaten op niveau 6, dus die voorkomen in een of meer (verwante) bacheloropleidingen.
- Deze persoon betaalt hiervoor door gebruik te maken van het PSP, op basis van het aantal af te nemen studiepunten, verhoogd met een bepaald bedrag aan 'administratiekosten'.
- Er is aldus sprake van een specifieke vorm van inschrijving. De overheid kan op basis daarvan de hogeschool voor deze 'student' een bekostiging vaststellen. Daarbij kan worden gedacht

aan een model waarbij de studiegeschiedenis van de betrokkene⁴ en het aantal af te nemen studiepunten een rol spelen. Ook dit is verder uit te werken.

Het gaat derhalve om een leerroute waarbij na de Ad wel een voortzetting naar niveau 6 plaatsvindt maar dan niet om de formele graad Bachelor te verwerven maar om door het volgen van onder meer korte programma's op basis van formele onderwijseenheden toch een bundel certificaten te kunnen behalen. De overheid betaalt hieraan mee, als er nog bekostiging in het vat zit, en de persoon zelf kan verspreid over een aantal jaren bezien wat dit alles bijdraagt aan de werkzaamheden en de ontwikkelingen die daarbij passen als het gaat om de dynamiek op de arbeidsmarkt.

Uiteraard kan een eventuele werkgever aan dit alles een bijdrage leveren, niet alleen in financiële zin, maar ook door aanvullende cursussen en trainingen aan te bieden. De betrokken persoon kan op die wijze bijvoorbeeld in teamverband werken aan nieuwe competenties.

Nog wat formele aanvullingen:

- Deze persoon ruilt het recht op het doen van een bacheloropleiding tegen wettelijk collegegeld in tegen een PSP waarbij gedurende een drietal jaren flexibel kan worden gestudeerd met het doen van allerlei onderwijseenheden en daarbij het PSP-budget in te zetten.
- Het is een vorm die kan worden gezien als 'beloning' voor het behalen van de Ad in maximaal drie jaren en voor het niet gaan doen van de Bachelor. Als hij of zij de Ad in vier of meer jaren afrondt, vervalt dit scenario.
- Uiteraard kan de betrokkene op een gegeven moment besluiten om toch een bachelorgraad te gaan behalen. Er kan worden aangeklopt bij een hogeschool, om een inschrijving te plegen en daarbij alle behaalde certificaten en andere papieren in te brengen. Er dient dan wel instellingscollegegeld bij een bekostigde hogeschool of cursusgeld bij een private aanbieder te worden betaald.
- De overheid kan hiermee inspelen op de maatschappelijke wens om het 'levenlang ontwikkelen' een stevige boost te geven.
- Nog even dit: Iemand die uitvalt uit de Ad, kan best later weer aan het studeren slaan. Hij of zij valt niet onder deze regeling – plus dat de eerder gebruikte jaren meetellen.

3.3 Optie: Ad en later 'her-ijken' en 'aanvullen'

Een vormgeving die zeker valt te vergelijken met wat hierboven staat, is dat een Ad'er met het getuigschrift gaat werken, maar een gegeven moment merkt dat er moet worden her- en bijgeschoold omdat de baan, de positie in een bedrijf of de arbeidsmarkt daar om vraagt. Dat kan onder meer gebeuren met de volgende 'componenten':

- Volgen van onderwijseenheden van de 'eigen' Ad-opleiding die eerder is gedaan, en in de tussentijd zijn aangepast en geactualiseerd – een vorm van 'her-ijking' van de Ad, om deze weer up-to-date te laten zijn.
- Doen van onderwijseenheden die voortbouwen op die vernieuwde Ad-eenheden, maar dan te halen uit een of meer verwante bacheloropleidingen, dus een vorm van 'verdieping'.

Het model en de aanpak hiervoor zijn te vergelijken met de vorige optie, dus met een eigen budget met studiepunten en wettelijk collegegeld, met die flexibele aanpak en een PSP.

Ook dit is op die manier te zien als een vorm van 'levenlang ontwikkelen'. Tevens is ook een kans om invulling te geven aan 'alumni-tracking', als deze personen in dezelfde regio aan de slag zijn gegaan. Maar er kan best ook een landelijk netwerk met hogescholen worden opgezet, om op die wijze elkaars alumni van dienst te kunnen zijn.

3.4 Optie: Ad en 'eigen certificaten van de hogeschool' met een eigen 'afstudeerniveau'

We hebben het al vaker gehad over het als Ad-aanbieders kunnen ontwikkelen van een eigen aanvullend programma dat leidt de graad Bachelor. Er zijn allerlei functies op niveaus die op ver-

---

⁴ Een persoon die de Ad volgt en dan de Bachelor gaat doen (even kijkend naar het hbo) brengt voor vier jaren bekostiging met zich mee. Als over de Ad drie jaren wordt gedaan (drie keer staan ingeschreven per 1 oktober), blijft er voor het doen van een Bachelor een jaar over. Het model dat kan worden opgesteld voor een PSP, is daarop te baseren. Het ingewikkelde is dat zolang de Ad resp. de Bachelor niet is behaald, iemand het wettelijk collegegeld mag betalen. Een langstudeerder in de Bachelor, al dan niet via de Ad, levert de hogeschool alleen maar dat bedrag op. Maar er is zeker een aanpak te bedenken die bij dit voorstel past.

schillende manieren kunnen worden 'aangevloegen', met vier jaar Bachelor maar ook met de route via de Ad. Daarbij zijn altijd specifieke verschillen in werkzaamheden en competenties in mee te nemen, zoals nu ook al via de afstudeerrichtingen⁵.

Het is duidelijk dat hiervoor een stevige wetswijziging nodig is, met regelingen voor de doelmatigheid en de kwaliteitsborging. Niet dat er dat aan een dergelijke optie niet meer mag worden gedacht maar het is een kwestie van geduld uitoefenen.

Een specifieke maatwerkoplossing is te vinden in de wijze waarop men in Finland heeft gezorgd voor het hebben van een opleiding op niveau 5. Men heeft daar overigens in formele zin in het hoger onderwijs geen Short Cycle Higher Education, dus zoals onze Associate degree, vandaar dat er voor een andere invalshoek is gekozen⁶. Voor degenen die een mbo-4-opleiding hebben afgerond en aan het werk zijn gegaan, bestaat de formele in het nationale systeem opgenomen mogelijkheid om een op hun sector of domein van het werkveld gerichte duale opleiding van een jaar te doen. Daarin zijn allerlei korte en actuele programma's opgenomen. Het zijn ook smalle trajecten die passen bij de kernfuncties in dat deel van het werkveld, vooral te zien als bijscholing.

Ze worden samen met het werkveld opgesteld, zodanig dat de mbo-instelling de kans heeft om vanuit de eigen verantwoordelijkheid het niveau en de kwaliteit te garanderen. Uiteraard zal de betrokken accreditatieorganisatie een en ander in de gaten blijven houden, mede vanwege de steeds veranderende inhoud van het programma.

Ergo, waarom de aanbieders van de Ad-opleidingen niet de kans te geven voor hun afgestudeerden een dergelijk eenjarig programma te ontwikkelen en aan te bieden? Het leidt niet tot een formele graad, maar wel tot een erkend diploma. De overheid bekostigt het geheel, als uiteraard aan allerlei – verder vast te stellen – criteria is voldaan. Hiervoor is zeker een formeel model en bijpassend kader te ontwikkelen.

4 Kortom

We willen met de bovenstaande opties vooral laten zien dat de tijd rijp is om met het hebben van de Ad in het stelsel als een snelgroeiende opleiding te gaan nadenken over 'verschuivende panelen' in de sector hbo. Flexibiliteit, snelheid bij aanpassingen, korte trajecten, meer aansluiten bij de dynamiek in de nationale en internationale economie... allemaal redenen daarvoor.

We hebben het dan nog niet eens over de effecten van de terugloop bij de bacheloropleidingen en de consequenties daarvan. Ook zullen steeds vaker Ad-afgestudeerden kiezen voor een baan en niet meteen voor een aanvullend bachelorprogramma. Maar deze alumni lopen wel allemaal rond in de maatschappij, met nog allerlei rechten om formeel en bekostigd onderwijs te gaan volgen. Kiezen ze massaal voor een tweejarige bacheloropleiding met alle eisen die daaraan worden gesteld of opteren ze voor meer, mogelijk zelf te financieren, private en met maatwerk opgetuigde routes die eveneens tot de graad Bachelor kunnen leiden?

Kortom, overheid, nieuwe TK en nieuwe regering, pak de handschoenen op rond het levenlang ontwikkelen. Drijf niet langer mee op vastliggende structuren en doorbreek allerlei muurtjes en sloop de aanwezige drempels. Mensch, durf te leven lang ontwikkelen!

---

⁵ Voor de goede orde: Men denkt vaak bij de doorstroom aan het gaan doen van een programma binnen een bestaande bacheloropleiding, om aldus de graad Bachelor te behalen. Dit kan worden gezien als een afstudeerrichting binnen de geaccrediteerde bacheloropleiding, maar ook als een vorm van controle door de hogeschool op wat er rond de Bachelor gebeurt. Anders gezegd, het moet zo zijn dat niveau 6 alleen maar via deze weg kan worden behaald, om de status van de Bachelor te kunnen 'beschermen' – stelt men...

⁶ We komen er nog wel een keer op terug maar in Noorwegen is een andere truc gehanteerd om geen SCHE op niveau 5 te hebben. Er is binnen de bacheloropleiding een tweejarig programma te vinden maar die wordt uitbesteed aan 'University Colleges', zonder een eigen naam voor het diploma maar wel met het recht om de rest van de bacheloropleiding te doen. Die tweejarige opleiding is niveau 6.1 en de Bachelor is 6.2 – beide gepositioneerd als EQF-6. Daarnaast is er 'Higher VET' en ja... daar heeft men niveau 5 opgeplakt gekregen. Het is een duidelijke vorm van een afbakening van de belangen en de status van dit alles. Maar toch, de weerstand tegen deze u-bocht groeit in Noorwegen, dus waarom niet gewoon 6.1 ook 5 noemen en alleen 6.2 op 6 zetten? Het lijkt zo bovendien op de Ordinary en Honours Bachelor in Engeland... Overigens is het zo dat Nederland ook afwijkt van het EQF, met mbo en havo op 4 en vwo op 4+... zonder dat non-formele kwalificaties op 4+ zijn in te schalen.